

Nationaal beraad wilde ganzen in Nederland

Door Prof. Dr. K. H. Voous

Men moet ver reizen om het voor vele Nederlandse vogelliefhebbers zo vertrouwde, maar toch altijd weer indrukwekkende winterse schouwspel van duizenden rustig grazende wilde ganzen, buiten Nederland te vinden. Het massale voorkomen van overwinterende ganzen is weliswaar geen zeldzaamheid, doch het is in geheel Europa en Azië wel tot weinige gebieden beperkt. De laatste tientallen jaren hebben naar schatting jaarlijks tussen vijftig- en honderd-duizend wilde ganzen in Nederland overwinterd. Het allergrootste deel daarvan behoort tot vijf hierna te noemen soorten. Het is zeer de vraag of men zulke grote aantallen in de enkele andere Europese overwinteringscentra, in Ierland en op de Britse eilanden, in Hongarije en op enkele plaatsen aan de kusten van de Egeïsche Zee, de Zwarte Zee en de Kaspische Zee, zo dicht bij elkaar zal kunnen aantreffen. Wat dat betreft is het voorkomen van de geweldige scharen gakkende wilde ganzen in Nederland wel degelijk een zeldzaamheid. Een minstens even grote zeldzaamheid is de omstandigheid om bijna de helft van de wereldpopulatie van één soort bij elkaar te kunnen zien, zoals dat gebeuren kan in de weidegebieden aan de boorden van de Lauwerszee, waar in de winter tussen tien- en twintig-duizend Brandganzen bijeen kunnen zijn. In Nederland doet zich thans de paradoxale situatie voor, dat het voortbestaan van ganzensoorten, die daar in grote aantallen overwinteren, in gevaar wordt gebracht en dat een nationaal beraad gewenst is om middelen te vinden aan de dreigende gevaren het hoofd te bieden. De in dit speciale nummer van Het Vogeljaar volgende artikelen van de hand van deskundige ornithologen, jagers, wildbeheerders en vogelbeschermers zullen de daartoe benodigde zakelijke gegevens verschaffen. De volgende opmerkingen zijn slechts bedoeld als een bijdrage om de algemene problematiek van deze paradox te helpen doorzien.

Allereerst volgt een kort overzicht van de geographische herkomst van de hierboven bedoelde vijf in Nederland overwinterende ganzensoorten. De onderlinge verschillen blijken groot te zijn. Deze zijn van betekenis bij het vaststellen van de verschillende richtlijnen voor het behoud en het beheer

van de voedsel- en rustgebieden en het beleid voor de jacht met betrekking tot elk van deze soorten.

1. *Grauwe Gans* — Was vroeger een Nederlandse broedvogel, maar zijn broedgebieden zijn in cultuur gebracht en de soort is daardoor verdwenen. Het is niet onmogelijk dat door natuurbeschermingsmaatregelen en een voorzichtig jachtbeleid de grauwe gans in de toekomst zich weer als een regelmatige broedvogel in Nederland zal gaan vestigen. De grauwe gans is de enige soort wilde gans die in Europa ver zuidelijk broedt. Klaarblijkelijk vanaf het begin dat de mens zich in Europa en Azië heeft gevestigd is er jacht op deze gans, zijn eieren en zijn jongen gemaakt. Daardoor is zijn broedgebied, dat zich door geheel gematigd Europa en Azië uitstrekt, zeer verbrokkeld en is de grauwe gans in vele gebieden uitgestorven. In Nederland is hij thans overwegend een doortrekker uit Scandinavië naar meer zuidelijke landen in Europa. Hij overwintert in Nederland in klein aantal.

2. *Kolgans* — Thans in de winter de talrijkste soort wilde gans; een halve eeuw geleden was de rietgans bij ons de talrijkste gans. De kolgans is een arctische soort, die niet in Scandinavië broedt, maar zijn dichtstbijzijnde broedplaatsen heeft in de Russische toendra's. Overigens heeft hij een bijna circumpolair broedgebied in de toendra's van Azië en Noord-Amerika. De overwinteringsgebieden rond de Noordzee liggen bijzonder ver westwaarts. Die in Hongarije liggen voor de kolgans geographisch gezien veel gunstiger. Alleen al hierom is het behoud van de overwinteringsgebieden in Nederland een precaire zaak. Veel zuidelijker dan Nederland komen deze ganzen in de regel nauwelijks voor. Zij overwinteren in troepen van massale omvang.

3. *Rietgans* — Er zijn twee ondersoortgroepen, de „grote rietgans” en de „kleine rietgans”.

(a) De „*Grote Rietgans*” — Was een halve eeuw geleden in de winter in Nederland talrijker dan de kolgans. Hij broedt in de noordelijke naaldbos- en toendragebieden van Europa en Azië. De laatste tientallen jaren schijnen met name de broedvogels uit het Noord-Europese naaldbosgebied, van Scandinavië en Rusland, sterk in aantal te zijn verminderd. Vele van hen overwinteren in de gebieden rondom het zuidelijke gedeelte van de Oostzee; kleinere aantallen bereiken West-Europa, vooral in zeer koude winters. Zij blijven veelal in het binnenland of langs grote rivieren en meren.

Grote rietganzen broeden ook in de Russische toendragebieden. Deze vogels overwinteren meer in het gebied van de Zuid-Hollandse en Zeeuwse stromen. Hun aantal is groter dan dat van de naaldbosbroedvogels. Het behoud van het overwinteringsgebied van deze Russische en West-Siberische toendra-rietganzen levert in verband met de deltawerkzaamheden aparte problemen voor de toekomst op.

In tegenstelling tot de kolgans overwintert de grote rietgans in kleinere familie-verbanden. Voor het effect van de jacht op deze soorten is dit soort-verschil van grote betekenis.

Kleine rietgans (mannetje) op Spitsbergen, juli 1956 / Foto Jan P. Strijbos

(b) De „*Kleine Rietgans*” — Een arctische geographische vorm, afkomstig van Spitsbergen, IJsland en Groenland. Waarschijnlijk komen vrijwel alle kleine rietganzen die op Spitsbergen broeden in de winter voor langere of kortere tijd naar Nederland. Die van Groenland en IJsland gaan voornamelijk naar Ierland en Schotland. Kleine rietganzen overwinteren in massale groepen, die zich zelden met andere ganzensoorten vermengen.

4. *Brandgans* — Een arctische soort met een zeer beperkt verspreidingsgebied, dat veel op dat van de kleine rietgans lijkt. Het broedgebied omvat alleen een stukje van Oost-Groenland, Spitsbergen en Nova Zembla. Het is vrijwel zeker dat alle brandganzen die op Nova Zembla broeden (en géén andere!) in de winter naar Nederland trekken. Zij vormen in getal bijna de helft van alle brandganzen ter wereld. De Groenlandse en Spitsbergse brandganzen overwinteren vrijwel uitsluitend in Ierland en Schotland. Elders komen brandganzen in Europa niet of slechts zelden en in zeer kleine aantallen voor. De brandgans leeft in de winter in groepen van zeer grote omvang; men heeft in Nederland wel eens een groep van twintigduizend van deze vogels bijeen gezien.

5. *Rotgans* — Een arctische soort, die in Europa alleen maar op de hoognoordelijke eilanden Spitsbergen, Frans Jozefsland en Nova Zembla

broedt en die voorts in de slechts iets langer dan drie maanden durende noordelijke zomer voorkomt in lage toendra's en aan riviermondingen langs de Noordelijke IJszee-kusten van Siberië, Noord Amerika en Groenland. Hij overwintert in sterk geconcentreerde troepen op zand- en moddervlakten en zoute graslanden van brede riviermondingen en delta-gebieden en komt nergens veel zuidelijker dan Nederland.

Hoe zeer de toestand van de wintergebieden het voortbestaan van wilde ganzensoorten bepaalt, wordt door de rotgans op dramatische wijze bewezen. Toen omstreeks 1930 het grote zeegras door een ziekte praktisch volledig aan de Europese en Amerikaanse kusten van de Atlantische Oceaan was uitgestorven, leek het wel alsof ook de rotganzen, die in de winter vrijwel uitsluitend van dit zeegras leven, in het Atlantische gebied, door voedselgebrek in de winter, zouden uitsterven. Terwijl vroeger tienduizenden rotganzen in Nederland overwinterden, zakte dat aantal na 1930 tot enkele honderden. Thans is een kleine vermeerdering van de aantallen overwinterende rotganzen te bespeuren. Zij hebben eindelijk geleerd met andere zoutplanten genoeg te nemen. De in Nederland overwinterende rotganzen komen bijna alle uit Noordwest-Siberië; die uit Spitsbergen en Frans Jozefsland brengen overwegend de winter op de Britse eilanden door.

Uit het hierboven gegeven overzicht blijkt hoe zeer de verschillende soorten wilde ganzen hun eigen herkomst en daarmee tevens hun eigen beschermingsproblemen hebben en dat ook het jachtbeleid voor elke soort verschillend zal dienen te zijn.

Uit het overzicht kan voorts de uitzonderlijke geographische positie van Nederland voor vele overwinterende wilde ganzen worden afgeleid. Door de cultuurtechnische en waterstaatkundige bedrijvigheid van Nederland kan het voortbestaan van de voor de ganzen geschikte rust- en voedselgebieden in gevaar worden gebracht. Aangezien traditie van gevolgde trekroute's en bezochte rust- en voedselgebieden bij ganzen klaarblijkelijk een grote rol speelt, zou het wel eens kunnen zijn, dat de verstoring van deze gebieden door bejaging (en door nieuwsgierige veldornithologen!!), met name waar het de kolgans, de kleine rietgans en de brandgans betreft, als zeer ernstig moet worden beschouwd.

Wat het jachtbeleid betreft, kan alleen voor de *grauwe gans* een beleid worden toegepast, dat met dat voor schaars voorkomend standwild overeenkomt. De selectie door dierlijke predatoren is in Nederland vrijwel uitgevallen en de mens moet als zodanig, door de jacht, in beperkte mate ingrijpen. De *andere ganzensoorten* hebben, als trekwild, vóór zij in Nederland zijn aangekomen, tijdens hun lange trekreizen al zo vele gevaren en hindernissen van de zijde van dierlijke predatoren, de mens en het weer, ondervonden, dat selectie door predatoren, of door de mens, in Nederland niet meer noodzakelijk en mogelijk zelfs niet gewenst is. Hun rust- en voedselgebieden zijn, niet alleen in Nederland, beperkt. De invloed van de jacht moet bij deze soorten niet zozeer in het aantal in de

Kolganzen bij Terwispel / Foto Th. Belterman

winter afgeschoten exemplaren, dan wel in de verstoring van grote groepen worden gezocht. Hoe paradoxaal het ook klinkt: jacht op de in groepen van duizenden overwinterende, plaatselijk zeer talrijke kolganzen, zou op den duur wel eens funest kunnen zijn. De in familieverband overwinterende en rondzwervende, schaarse grote rietganzen kunnen weliswaar geen grote jachtdruk verdragen, maar de invloed van door de jacht veroorzaakte verontrusting is voor hen gering.

Uit het afschot van voor wetenschappelijk onderzoek geringde wilde ganzen, hier en elders in Europa, is wel komen vast te staan, dat de jachtdruk op deze vogels zeer groot is; de vraag moet zelfs gesteld worden of er in de winter en op de najaars- (en voorjaars!) -trek niet te veel wordt afgeschoten.

Gezien tenslotte de omstandigheid dat alle in Nederland overwinterende wilde ganzen uit ver afgelegen gebieden afkomstig zijn en aldus tot de broedvogelfauna's van de Noord-Europese landen behoren, rust op Nederland de taak het behoud en het beheer van de op zijn grondgebied overwinterende ganzen niet alleen in nationaal verband te zien, maar veel meer in dit opzicht daarbij zijn internationale verantwoordelijkheid te laten medespreken.

Zo zijn er dus verschillende facetten aan de problematiek van het behoud en het beheer van de wilde ganzen en hun rust- en voedselgebieden in ons land, die een nationaal beraad van vogelkundigen, vogel- en natuurbeschermers en jagers op dit ogenblik dringend nodig hebben gemaakt.

- Prof. Dr. K. H. Voous, Zoöl. Laboratorium der Vrije Universiteit, De Boelelaan 1087, Amsterdam-Buitenveldert